

SEIMO PIRMININKŲ ATSAKOMYBĖS IR ĮSIPAREIGOJIMŲ RAIŠKA KOVO 11-OSIOS KALBOSE

PROF. HABIL. DR. REGINA KOŽENIAUSKIENĖ

*Vilniaus universiteto Filologijos fakultetas
Vilnius University Faculty of Philology
Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius
El. paštas regina.kozeniauskiene@ff.vu.lt*

DR. ANDRIUS ŠUMINAS

*Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas
Vilnius University Faculty of Communication
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
El. paštas andrius.suminas@kf.vu.lt*

Santrauka

Straipsnyje analizuojamos pirmojo Nepriklausomybės dešimtmečio Seimo pirmininkų – Vytauto Landsbergio ir Česlovo Juršėno – proginės kalbos, pasakytos per Kovo 11-osios minėjimus Lietuvos Respublikos Seime.

Kovo 11-oji – ypatinga Lietuvos valstybės šventė, tačiau oratoriai nesitenkina šventine retorika, jie kalba apie praeitį ir dabartį, šios dienos politinę šalies tikrovę, paliečia svarbiausius metų laimėjimus ir skaudulius, aptaria valstybės vidaus ir užsienio politiką, skatina konkrecius Seimo narių veiksmus.

Iš analizuojamų žinomų asmenybių kalbų raiškos aiškiai matyti jų

pozicijos, tikslai ir siekiai, prisiimtų įsipareigojimų ir atsakomybės samprata. Pagrindinis politinių kalbų tikslas – racionaliais argumentais įtikinti adresatą tu, kas kalbama. Nepaisant retorinės raiškos skirtumų, vienos kitos dešiniųjų vedlio replikos kairiajai ar kairiųjų – dešiniajai pusei, abu oratoriai savo kalbose formuoja ir skleidžia universaliajai auditorijai artimus idealus ir vertybes, kelia viktimizacijos klausimus, brėžia tą pačią Lietuvos geopolitinės orientacijos kryptį.

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos Respublikos Seimas; Kovo 11-osios kalbos; atsakomybė; įsipareigojimai; viktimizacija; geopolitinė orientacija.

Įvadas

Per dvidešimt Nepriklausomybės metų Seimui vadovavo 7 Seimo pirmininkai. Straipsnio analizės objektas – pirmąjį Nepriklausomybės dešimtmetį (nuo 1991 iki 2000 metų) Seimui vadovavusių dviejų asmenybių, Seimo senbuvų, Nepriklausomybės Akto signatarų devynios proginės kalbos, pasakytos per Kovo 11-osios minėjimus Lietuvos Respublikos Seime.

Ilgiausiai, net 6,5 metų, šiose pareigose išbuvo Atkuriamojo Seimo Pirmininkas Vytautas Landsbergis¹: nuo 1990 m. Kovo 11-osios iki 1992 m. lapkričio mėn. pabaigos ir nuo 1996 metų pabaigos iki 2000 m. spalio mėn. (per šį laikotarpį oratorius pasakė šešias Kovo 11-osios kalbas). Nuo 1993 m. vasario mėn. iki 1996 metų pabaigos

¹ **Vytautas Landsbergis** gimė 1932 m. spalio 18 d. 1955 m. baigė Valstybinę konservatoriją (dabar – Lietuvos muzikos ir teatro akademija). 1952–1990 metais dirbo pedagoginį darbą, išleido per 30 knygų. 1990 m. kovo 11 d. buvo išrinktas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininku, vadovavo parlamento sesijai, kurioje tą dieną paskelbta atkuriamą Lietuvos Respublikos nepriklausomybę. Iki 2004 m. buvo renkamas į Lietuvos Respublikos Seimą, nuo 2004 m. – Europos Parlamento narys.

Seimui vadovavo Česlovas Juršėnas². Šis oratorius pasakė tris progines Kovo 11-osios kalbas, bet didele apimtimi (žr. *ilustraciją*) jos prilygsta šešioms V. Landsbergio kalboms.

Proginės šventinės kalbos sakomos minėjimuose, susirinkimuose, iškilminguose posėdžiuose. Taip pat šventinė kalba gali būti skirta žymaus valstybės įvykio ar nusipelnusio asmens sukakčiai paminėti ar apdovanotiesiems pagerbti. Valstybiniams jubiliejams skiriamos kalbos yra oficialesnės, dalykiškesnės, gali būti su akademiškumo atspalviu, šventiškai rimtos, iškilmingos.

Andrew D. Wolvinas, Roy'us M. Berko ir Darlyn R. Wolvin išskiria tris pagrindines oratorių sakomų proginių kalbų funkcijas: 1) išaiškinti klausytojams socialinį pasaulį; 2) pademonstruoti oratoriaus iškalbą; 3) formuoti ir skleisti visiems bendrus idealus. Doris Graber nurodo, jog sakydami progines kalbas politikai siekia: skleisti informaciją, formuoti ir sudaryti dienotvarkę, interpretuoti ir susieti įvairius faktus, atlikti ateities ir praeities projekcijas bei skatinti konkrečius auditorijos veiksmus³.

Analizuojamos kalbos atlieka čia išvardytas 1 ir 3 funkcijas⁴ ir Doris Graber išvardytus siekius. Atliktas tyrimas naujas ir aktualus, nes pristatomos žinomų politikų kalbos ligi šiolei nebuvo išsamiau aptartos. Straipsnio tikslas – išanalizuoti abiejų Seimo pirmininkų atsa-

² Česlovas Juršėnas gimė 1938 m. gegužės 18 d. Studijavo Vilniaus valstybiniame universitete (dabar – Vilniaus universitetas), kurį 1960 m. baigė ir įgijo žurnalisto specialybę. 1973 m. Leningrado (dabar – Sankt Peterburgas, Rusija) aukštojoje partinėje mokykloje baigė žurnalistikos specialybės studijas. Dirbo žurnalistinį ir partinį darbą. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto signataras, po Nepriklausomybės atkūrimo vienintelis visų kadencijų Lietuvos Respublikos Seimo narys.

³ Cheng, M. Constructing a New Political Spectacle: Tactics of Chen Shui-bian's 2000 and 2004 Inaugural Speeches. *Discourse & Society*. 2006, vol. 17, p. 583–608.

⁴ 2 funkcija, kuri vadinama „pademonstruoti oratoriaus iškalbą“, nėra vienam iš analizuojamų oratorių netinka, nes iškalbos demonstravimas politinėse kalbose tuoj pat kelia sąsajas su kalbos tuštumu, kai trūksta rimto turinio ir argumentų. Autoriai, matyt, šią funkciją taikė proginėms **pramoginėms** kalboms.

komybės ir įsipareigojimų retorinę raišką, palyginti jų poveikį klausytojams. Vadovaujantis politinėje komunikacijoje žinoma retorine strategija – apžvelgti abiejų oratorių keliamus viktimizacijos klausimus, atpažinti nusibrėžtą Lietuvos geopolitinės orientacijos kryptį.

Kalbos nagrinėjamos aprašomuoju, analitiniu ir lyginamuoju metodais, politinės komunikacijos ir retoriniu aspektais, juos jungiant į nedalomą vienetą.

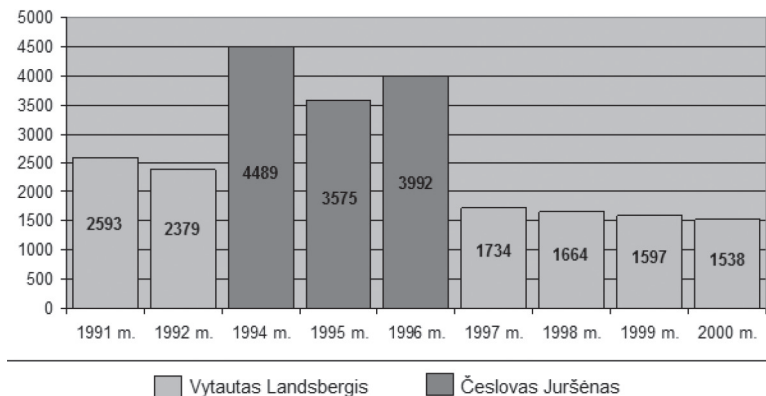
Kovo 11-osios kalbų svarba ir reikšmė

Kovo 11-oji – ypatinga Lietuvos valstybės istorijoje, nes būtent šią dieną 1990 metais buvo atkurta ir pratęsta nepriklausomos Lietuvos egzistencija. „Trys datos aukštai iškyla virš visų, jos pačios švenčiausios Lietuvai <...>. Tai 1253 m. liepos 6-oji – Lietuvos valstybės gimimo, karaliaus Mindaugo karūnavimo diena, 1918 m. Vasario 16-oji – Lietuvos antrasis gimimas po carinės Rusijos šimtametės priespaudos ir, pagaliau, 1990 m. Kovo 11-oji – Lietuvos nepriklausomybės ir demokratijos atkūrimas po penkių dešimtmečių komunistinio režimo. Visos jos, šios datos, susijusios nenutrūkstančiais tautos būties saitais, logiška seka. Jos yra negėstančios vilties šaltinis ir istorijos faktas. Jos – mūsų brangiausias tautinės savimonės kapitalas. Jos, pagaliau, yra tasai didysis žodis – LIETUVA“ (Č. J., 1995).

Nuo pat pirmųjų Nepriklausomybės atkūrimo metų minėjimo Kovo 11-oji tapo naujausių laikų mūsų valstybės tikslų siekimo simboliu. Abu šiame straipsnyje analizuojamų kalbų autoriai ne tik minėtimis grįžta į netolimas pačių išgyventas dienas, kai „Lietuva galėjo pakilti, arba, kitaip sakant, mes gavom istorinį šansą“ (Č. J., 1994); kai „pakeitėme <...> vergišką būvį į didelę laisvės ir atsakomybės naštą“ (V. L., 1999), ne tik prisimena Kovo 11-osios prieigas ir nepamiršamos nakties detales, bet ir konstruoja realią dabarties, šios dienos

politinę šalies tikrovę, paliesdami svarbiausius metų laimėjimus ir skaudulius, aktualijas ir problemas, kas padaryta, o kas dar ne, aptardami šalies vidaus ir užsienio politiką, tarptautinę situaciją.

Ilustracija. Lietuvos Respublikos Seimo vadovų Kovo 11-osios kalbų apimtys (žodžiais)

Analizuojamų kalbų autoriai yra poliariinių – dešiniųjų ir kairiųjų – sparnų reprezentantai. Kartais, kalbant *aš* vardu, tai pasakoma visai atvirai: „Aš kalbu daugiau apie save ir kairiąją pusę“ (Č. J., 1994). Tačiau abu oratoriai, būdami Seimo vadovai, stengiasi išreikšti bendrą visų juos išrinkusių Seimo narių ir visų jais pasitikėjusių tautiečių poziciją: „Tebūna Kovo 11-oji atmintina diena visiems be išimties, nepriklausomai nuo mūsų politinių, tautinių, religinių skirtumų ar kokių nors įsitikinimų. <...> Susiskaldymas neveda prie pergalės, susiskaldymas veda prie pralaimėjimų“ (Č. J., 1994). „Kita vertus, mėginkim suvokti, kad tai nėra tariamas tautos suskilimas į dvi dalis atkūrus Nepriklausomybę. Ir vieni, ir kiti esame tie patys Mes, šios žemės žmonių visuma, už ją kartu atsakingi“ (V. L., 2000). Abu ora-

toriai pripažįsta narystės Europos Sąjungoje svarbą ir naudą ir pabrėžia, jog „pirmiausia abipusiai išsipareigojimai, vadinasi, ir mūsų išsipareigojimai, o tik po to abipusė nauda“ (Č. J., 1994).

Oratoriai kalba apie Kovo 11-osios iškovojimų reikšmingumą, o džiugesį išreiškia panašia mintimi, rodančia, kad nieko nėra svarbiau kaip būti savos žemės šeiminkais: „Mes turim savo nacionalinę valiutą – litą. Pagaliau turim! <...> Pagaliau mes patys tvarkomės krašte, ūkyje. Ar geriau, ar blogiau, bet patys tvarkomės, realiai turim valdžią ir tą valdžią įgyvendiname“ (Č. J., 1994). „Čia mūsų žemė <...> dabar tvarkomės atgautuose protėvių namuose“ (V. L., 1999). Panašiai 1920 metais Steigiamajame Seime kalbėjo Vaižgantas apie nepriklausomos, savarankiškos tautos laisvės pojūtį: „Mes jau nebe <...> baudžiauninkai, kuriems nuolat graso priespaudos rykštės, <...> **mes jau sau žmonės**. Norėsime – plačiai žengsime, norėsime – susipančiosime. Kaip išmanysime, taip save ganysime, kaip nujėgsime, taip pažangos kelią išsirinksime. <...> esame laisvi klysti, esame nekliudomi ir taisyti.“⁵

Daugeliu požiūrių šių gana skirtingų asmenybių – V. Landsbergio ir Č. Juršėno – mintys, kaip rodo analizė, paremia viena kitą, kviečia Seimo narius ir visą tautą priimti atsakomybę, vykdyti duotus išsipareigojimus Kovo 11-ajai. Sąmoningai mūsų čia pavartotas ne galininko, o naudininko linksnis, nes Kovo 11-oji, kaip Laisvės ir Atsakomybės simbolis ir nesutraukoma jų jungtis, ypač V. Landsbergio kalbose, supoetinta, personifikuota: jai pasižadama, jai suteikiamas žodis, ji kalba, klausia, stebisi, su priekaištu žiūri į tautos dvasinį nuosmukį.

Oratoriai kalba apie tai, kad iš Seimo narių, visos tautos išrinktųjų, žmonės laukia gyvenimo pasikeitimų, todėl kelia bendrąsias dorovines vertybes – pareigos jausmą, sąžiningumą, abu pasisako už taiką, vienybę, santarvę ir demokratiją. Antra vertus, „Demokratijos kelias niekada nebuvo lengvas. Juk pati sąvoka „tautos valdymas“

⁵ Citata iš Vaižganto kalbos: *Tauta*. 1920, gegužės 14, Nr. 20.

reikštų, kad tai nuostatų, nuomonių, įsitikinimų derinimas“, – sako Č. Juršėnas ir savo požiūrį sustiprina vaizdinga sentencija: „Kiek galvų, tiek razumų“ (Č. J., 1995). Kartu oratorius formuluoja maksimumą: gali skirtis Seimo frakcijų taktikos, bet strategija lieka bendra, kaip ir bendras tikslas – Lietuvos vidaus ir užsienio politikos stiprinimas, jėgų balansas ir nuoseklumas (Č. J., 1994).

Kartais, galima sakyti, vyksta dviejų sparnų poleminių dialogas ieškant tiesos ir atsakymų. Tas dialogas netiesioginis (kalbant *mes* vardu, taigi prisiimant bendrą visų Seimo salėje sėdinčių klausytojų⁶ atsakomybę), išreikštas daugiau potekscių ir metaforų kalba, kartais ir tiesiogine replika.

Jau pirmojoje dešiniųjų autoriteto Kovo 11-osios kalboje girdėti neatšaukiamas „ir paprastas tvirtas ryžtas nebendradarbiauti su okupantais ar jų statytiniais, nedalyvauti jų apgaulingose politinėse akcijose. <...> Nereikia remti blogio, net jeigu pasiūlytų cigaretę ar apelsiną“⁷ (V. L., 1991). Oratorius principingai nusiteikęs ir kitose kalbose – iki pat paskutinės, neina į jokių kompromisus ir atsa-

⁶ Analizuojamų politinių kalbų tikslas – racionaliais argumentais įtikinti adresatą tu, kas kalbama. Abu oratoriai gerai pažįsta savo klausytojus, žino, kuo jie tikrovėje tiki ir ką vertina. „Sąžiningi ir supratingi kalbėtojai, ieškodami argumentų, racionaliai apmąsto, kaip universalioji auditorija (angl. *universal audience*), t. y. įsivaizduojama racionaliai mąstančių individų grupė, reaguotų į jų argumentus. Universaliosios auditorijos pritarimas yra argumentavimo racionalumo ir objektyvumo kriterijus“ (*Encyclopedia of Rhetoric*. Editor in Chief, Thomas O. Sloane. Oxford, 2001). Tokią argumentaciją galėtume laikyti etiška, nes ji paremta ir visuomenės daugumos pripažįstamomis moralinėmis vertybėmis. Remdamiesi teisingais, dėl to ir įtikinamais argumentais kalbėtojai sulaukia moralinio klausytojų pritarimo, pagal juos klausytojai matuoja oratorius kaip asmenybes, vertina jų atsakomybę ir etinius įsipareigojimus.

⁷ Šie žodžiai lyg tolimas aidas atsišaukia ir primena Kristijono Donelaičio įpareigojimą įpėdiniui, dirbusiam toliau nuo lietuviškų teritorijų. Viename laiške jis prašo adresato „neužmiršti lietuvių kalbos vokiškame krašte; taip pat jokio paaukštinimo vokiškame krašte nepriimti“, kad nereikėtų pasilikti ten dėl geros tarnybos. Ir įrašo žodžius, skambančius kaip visų laikų imperatyvas: „Gerų lietuvių šiais laikais reta“. Žr. Ulčinaitė, E., Jovaišas, A. *Lietuvių literatūros istorija, XIII–XVIII amžiai*. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 442.

kingai įspėja Seimo narius ir, žinoma, visus tautiečius („<...> visi Lietuvoje, kurie mane girdite!“): „Kol Rusija ir Baltarusija pasuks į demokratijos kelią, turime būti ramiai protingi, gal kaip estai“ (V. L., 2000). Tik taip šis oratorius suvokia galįs vykdyti pareigą tautai, sau, laisvės kankiniams.

Antrosios kadencijos pabaigoje, mūsų valstybės situacijai esant jau kitokiai, V. Landsbergis pripažįsta ir kitokią galimą realybę: „Mes norime gražiai sugyventi su visais kaimynais, turėti bendrų tikslų, jų tarpe ir visuotinę taiką, ir pelningą verslą naftos ūkyje. Kai visos pusės norės, taip ir bus. Daug klausimų sėkmingai sprendžiam būtent geros kaimynystės pagrindu“ (V. L., 2000). Bet oratorius visada laikosi savo griežtai nusibrėžtos ir tiesiai išvestos linijos: „Mes nesutiksime, kad gerų santykių, geros kaimynystės gerumo laipsnį matuotų tiktai kitas didelis partneris, kartais dar paaiškinantis: duokit gerus santykius, kaip aš suprantu, o jei ne, tai pamatysit, kas bus!“ (V. L., 2000). Kitaip kalbėdamas oratorius jaustūsi balsavusių, įpareigojusių apvylęs, nepateisinęs mandato, netesėjęs žodžio (V. L., 1997).

Kairiųjų reprezentantas tokius, jo nuomone, per griežtus dešiniųjų (ypač jų autoriteto) santykius su kaimynėmis Rusija ir Baltarusija įvardija metaforiškai: „Mes neturėtume laikytis visais atžvilgiais pasiūšausio ežio taktikos“ (Č. J., 1994), tą priekaištą sušvelnindamas daugiskaitiniu įvardžiu *mes*, taigi ir pats prisiimdamas atsakomybę už tokią elgseną. „Aš esu įsitikinęs, kad šiandien mes geriau nei prieš ketverius metus suvokiame savo galimybes, geriau suvokiame save kaip valstybės piliečiai. <...> Lietuva pagaliau turi nuolatinę, be to, tautos referendumu patvirtintą Konstituciją. <...> Turim tautos išrinktą Prezidentą, turim aktyviai veikiančią Konstitucinę Teismą“ (Č. J., 1994).

Pati Kovo 11-oji įpareigoja dabarties veiksmams ir uždeda atsakomybę ateičiai

„Kovo 11-oji – tai mūsų šiandiena, mūsų aktualijos ir mūsų ateities viltys“ (Č. J., 1996); Kovo 11-oji – „išganymas ir atpirkimas“ (V. L., 1992); „Kovo 11-oji – tai mūsų likiminis pasižadėjimas Lietuvai, sau ir palikuonims. Ištesėjime“ (V. L., 1997). Tokios Kovo 11-osios definicijos pirmiausia yra vidinis Seimo pirmininkų imperatyvas sau, jis netapatintinas su išoriškai uždėtu aukštų Seimo Pirmininko pareigybių svoriu, su Nepriklausomybės Akto signatarų priederme. Nors visiškai jų atskirti irgi nederėtų. Tai netapatu, bet siektina, kad formaliai išrinkto pirmininko pareigybių našta nenusvertų vidinių jo paties įsipareigojimų, kuriuos oratoriai vadina artimos reikšmės sinoniminiais arba artimai susijusiais žodžiais, vienas į kitą pereinančiais tarsi kokiais tiltais: *įsitikinimas, įsipareigojimas, pasižadėjimas, užduoties apsiėmimas, pasirinkimas, apsisprendimas, pasiryžimas, nusistatymas*. Be įsitikinimo ir pasirinkimo nėra įsipareigojimo, be apsisprendimo ir pasiryžimo neįsivaizduojamas atsakomybės jausmas. Be tvirto nusistatymo ir ryžto apskritai neegzistuoja joks įsipareigojimas. Sangrąža *si* rodo veiksmo kryptį į subjektą, patvirtina viduje nešiojamą, širdyje jaučiamą, o ne kieno nors iš šalies uždėtą pareigą ir iš jos kylančią atsakomybę. Seimo pirmininkai primena visiems esantiems ir būsiantiems Seimo nariams, laisvu apsisprendimu davusiems priesaiką ir priėmusiems moralinį įsipareigojimą, – gyventi nuolat jaučiant savo pačių atsakomybę už Laisvę, už tautos žmones, už tai, kas vyksta ar vyks Lietuvoje.

Ryškus Kovo 11-osios išgyvenimai ir vidinė atsakomybė neleidžia oratoriams užsimiršti dabarties problemose. Visose kalbose prisimename tautą ir valstybės istoriją sergstinti praeitis, be kurios nebūtų ir dabarties.

Abiejų Seimo pirmininkų kalbose prisimenamas pavojingas kelias,

kurį „nuėjome siaura kūlgrinda per pelkes į šventą ir saugantį alką. Į Lietuvos nepriklausomybę“ (V. L., 1991). Tas kupinas rizikos ir pavojų kelias – jau praeitis, jau užversti istorijos lapai, „tirštai primarginti svetimų lietuviui ir ne tik lietuviui žodžių, idėjų, prasmių“ (Č. J., 1994). Č. Juršėnas akcentuoja buvusį svetimą pasaulį, kuriame net tie patys žodžiai turėjo kitokią prasmę. Tą mintį po ketverių metų, kalbėdamas apie praeitį, apie Sąjūdžio laikus, išplėtos ir sukonkretins V. Landsbergis. „Čia Sąjūdis (cituoju) „kels savo arba rems tuos kandidatus, kurie yra **viešumo, demokratijos ir suvereniteto** šalininkai“. Žodžiai buvo tie patys kaip Maskvoje, bet Lietuvoje gaudavo kitą turinį“ (V. L., 1998).

Ir vienas, ir kitas oratorius nepamiršta šventinėje kalboje padėkoti, „ir ne šiaip sau iš pareigos“ (jaučiama, kad tai iš tiesų nėra tik ceremonialo dalis) tiems, kurie toje praeityje padėjo atlaikyti ir išsilaikyti, išskentėti, nenusiristi į prarają, nepaskęsti posovietinėje pelkėje, vykdyti tautai duotą pažadą. Tai iš tiesų ne šiaip sau pareiga, tai daugiau įsipareigojimas – jautriu žodžiu pažadinti Lietuvos žmonių atmintį, kad jie pasijustų gyvą Lietuvos istoriją, tautą, valstybę ir jos sostinę jaučiančiais piliečiais. Praeitį, arba istoriją, reikia saugoti, reikia daug prisiminti ir nieko nepamiršti. Praeitį reikia saugoti nuo istorijos perrašinėtojų, mėgėjų iškraipyti net švenčiausias idėjas. Penkmečio kalboje Č. Juršėno minimi „visi tėvynainiai, savo ryžtu, savo meile Tėvynei, savo širdies kaitra istorijon įrašę Kovo 11-ąją“ (Č. J., 1995), rezistencijos dalyviai, tremtiniai ir politiniai kaliniai, Katalikų Bažnyčia ir „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika“, Sąjūdis ir Savarankiškoji Lietuvos komunistų partija. Oratorius dėkoja visoms valstybėms, pripažinusioms Kovo 11-osios Aktą. Jo žodžiais, „amžiną šlovę ir tautos atminimą nusipelnė mūsų nepriklausomybės aukos, Lietuvos sūnūs ir dukra, žuvę ginant laisvą televizijos žodį, Medininkų pasieny...“ (Č. J., 1995).

V. Landsbergis, primindamas Kovo 11-osios iškovojimus, turi aiškų tikslą, kad Lietuvos žmonės nepamirštų, dėl ko kovota, dėl ko žūta (nes tada nebelieka ir atsakomybės jausmo dabartyje), kad nenusmuktų tik

į gyventojų, teritorijos ar minios⁸ lygmenį. „Mes – ne teritorija, – šaukė žmonės, – mes tauta!“ (V. L., 1999) Kalbėtoji itin prakilnus žodis *tauta*. Jo žodžiais, „nusikratyti jungą“ gali tik tauta, jaučianti dėkingumą tiems, kurie padarė, kad Lietuva būtų, nes jei ne tauta, galėjo būti viskas kitaip, galėjo ir nebebūti Lietuvos. Lietuva nebūtų „visavertė valstybė“, o tik kraštas, šalis, teritorija.

Č. Juršėnas tvirtina panašiai. Retoriškai klausdamas, kas gi lėmė šį Kovo 11-osios laimėjimą, taip pat akcentuoja žodį *tauta*, tris kartus anaforiškai kartodamas loginį sinonimą *jos*, t. y. tautos: „Žinoma, visų pirma pati **tauta**, **jos** įsitikinimas, **jos** pasiryžimas, **jos** nusistatymas padaryti taip, o ne kitaip, atsilaikyti, išsilaikyti, iškentėti, bet padaryti būtent taip, t. y. atkurti, atstatyti Nepriklausomą Lietuvos valstybę“ (Č. J., 1994).

Bet abu oratoriai kiekvienoje kalboje iš ekskurso į praeitį visada grįžta į dabartį. Kokios tos problemos, kokia ta dvasinė degradacija, kliudanti gyventi dabar? Č. Juršėnas mini „atsivėrusias pralobimo galimybes, suktumą, vagystes, reketą, kyšininkavimą, fizinį smurtą“ (Č. J., 1995). V. Landsbergis taip pat mini panašias ydas, jį gąsdina valstybės piliečių pasyvumas, nevalstybiškas mąstymas, pilietinio pareiškimo trūkumas. „Šiandien Lietuvoj įsivyrąja bukas materializmas, šen ten kyšo blizganti prabanga be prasmės, pernelyg daugeliui piliečių graužiai skurstant. <...> Slegia prarastų iliuzijų pojūtis, kai net atspariausi pradeda nusiminti, nepriklausomybės idealistai blaškosi iki depresijos arba vėl traukiasi, kaip gūdžiu sovietmečiu, į vidinę išsiviją. Atseit,

⁸ Oratorius tautos/minios opoziciją yra išdėstęs labai iliustratyviu įsimintinu pavyzdžiu: ukrainietis profesorius kalbininkas Anatolijus Nepokupnas, geras Lietuvos draugas, savo akimis matęs jau po Kovo 11-osios iškovojo „didžiulę minią žmonių, susirinkusių ginti parlamento <...> 1991 metų sausio dienomis Vilniuje, pasakęs tokius žodžius: „Aš supratau, kad esu ne minioje, aš esu tautoje“ (čia ir toliau cituojama iš vieno naujausių V. Landsbergio viešųjų kalbų, interviu ir pamąstymų rinkinio: Landsbergis, V. *PASIKALBĖKIM. Apie Lietuvą, Europą ir gyvenimą*. Vilnius: Dominicus Lituanus, 2011, p. 20).

valstybės reikalai arba politika – nemalonus, nešvarus dalykas, **verčiau pabūsiu nuošalėje**⁹. Tai gali tapti grėsminga pačiam valstybės likimui“ (V. L., 2000).

Per savo asmeninę patirtį ir savo poziciją oratoriai išsako valstybės politikos poziciją. V. Landsbergis, kaip šachmatų didmeistris, įtaigiai svarsto kartu su auditorija, kelia klausimus ir numato kelis galimusėjimus į priekį¹⁰. Svarbiausia jo pareiga – pamankštinti tautos žmonių smegenis (jo kreipiniuose paprastai minimi ne tik ekselencija prezidentas, garbūs svečiai, malonūs kolegos Seimo nariai, sėdintys Seimo salėje, bet ir „visi dalyvaujantys ir girdintys“, „visi Lietuvoje, kurie mane girdite!“), paraginti, kad jie nesnaustų, netingėtų, patikėtų savo jėgomis, kad kurtų tautos gerovę, teisingumą, taip sunkiai iškovotą laisvę ir laimę patys čia, Lietuvoje, tik taip galima tikėtis gražesnės ateities. Laisvė ir nepriklausomybė nėra vienkartinis aktas, jomis reikia rūpintis, jas puoselėti reikia visados.

Č. Juršeno kalbose taip pat girdėti susirūpinimas ir atsakomybė už tai, „ar tvirtus tiltus į ateitį statome“ (Č. J., 1994). Suprasdamas, kad vidinis įsipareigojimas dirbti tautai nesibaigia su Seimo kadencija („Prais dar kiek laiko <...> ir mūsų vietas užims kiti“), oratorius prisipažįsta nenorintis, kad „minėtų mus ir mūsų darbus bloguoju, todėl darykime, dirbkime, stenkimės“, ir Seimo narius, ir visus Lietuvos žmones kviesdamas „statyti tvirtus, patikimus ateities tiltus šeimoje, darbo vietoje, visuomenėje“ (ten pat).

„Tegu visi pasirašiusieji po Kovo 11-osios atkuriamojo Akto teks-

⁹ Oratorius nepakantus tautiečių lengvabūdiškumui, tingėjimui, jam itin atgrasus pasakymas **man vienodai rodo** (ši žargoninė aplaidžiųjų frazeologija kartojama ne analizuojamose, o jau vėlesnėse V. Landsbergio kalbose, baisesnė ir už pasakymą **verčiau pabūsiu nuošalėje**), laukimas, kad darbus už jį padarytų kiti. O juk galima „pasakyti: viskas, nuo šios dienos – viskas! Dabar bus kitaip, ir aš esu kitoks <...>“ Visos oratoriaus kalbos rodo, kad jam aktualiausia atkaklus veiksmas dabartyje: „Ir darbas, ir meilė, ir svajonė“ (iš 2010 m. kovo 11 d. kalbos).

¹⁰ „V. Landsbergio visuomet įdomu klausyti, nes nežinai, kur nuvingiuos jo mintis. Jis įtaigus – matyt, todėl, kad pats rašo kalbas“ (žurnalistas Arūnas Brazauskas).

tu ir visi prisidėję darbais šiandien suvokia laikotarpio svarbą ir **savo pačių atsakomybę**. Mane taip kalbėti paskatino **atsakomybės jausmas**, dar kartą prisiimu atvirumo kaltę. Ačiū Jums“, – tokia vienos iš V. Landsbergio kalbų, pasakytų 2000 metų Kovo 11-osios proga, pabaiga, joje išsakyta oratoriaus pozicija gerai parodo, kad tie atsakomybės žodžiai padiktuoti rūpesčio dėl tautos ateities.

Atsakomybė už tautos ateitį įpareigoja būti atviriems ir teisingiems, drąsiai įvardyti pavojus, įspėti dėl galimo lemtingo, neatsargaus žingsnio, neapgalvoto žodžio, dėl galimų klaidų, kurių neneigia ir patys oratoriai: „Per dvejus metus kad ir karo sąlygomis, o gal ypač dėl to, galėjom čia daugiau pažengti“ (V. L., 1992); nebijoti prisipažinti ir išpažinti, pasakyti, „kas pasiekta, padaryta ar nepadaryta, o gal ir blogai padaryta“ (Č. J., 1994). Ne vienoje oratorių kalboje minima ir pozicijos bei opozicijos problema: „Turėtų išnykti ir gerokai paplitęs kai kurių politinių jėgų pakaitinamas nihilizmas, maždaug pagal principą: kol mes ne valdžioj, tai Lietuvoj nieko gero ir būti negali“ (Č. J., 1995).

Valstybės geopolitinės orientacijos krypties raiška

Visose šventinėse Kovo 11-osios minėjimo kalbose oratoriai ne tik išreiškia susirūpinimą dėl ką tik Nepriklausomybę atgavusios šalies ateities, bet ir formuluoja aiškią valstybės geopolitinės orientacijos kryptį.

Jau pirmoje, 1991 m. pasakytoje, V. Landsbergio kalboje nubrėžiama aiški takoskyra ir galimi pasirinkimai, kuriuos privalo padaryti Lietuvos žmonės: „Mes turime keletą pasirinkimų. Bręsti ir augti – kaip mokė Lietuvos kardinolas pirmose pamaldose prie atgautos Vilniaus arkikatedros... <...> Telktis ir dirbti – Lietuvos naudai ir žmonių gėrybei arba gerovei. Taip mokė Vincas Kudirka, kaip giedame savo valstybės Himną ir Tautos giesmę. Turime ir dar vieną pasirinkimą.

Raustis ir drumsti. Raustis po dar nesutvirtėjusiais atstatomos valstybės pamatais, drumsti Nepriklausomybės dangų svetimo nuodingo eterio garais ir niekinančio netikėjimo dūmais“ (V. L., 1991). Vėliau klausytojams galimos pasirinkimo alternatyvos aiškiai įvardijamos geopolitinėmis pasirinkimo kryptimis – Rytai arba Vakarai. „Kovo 11-oji išryškino dar ir kitą požiūrių arba orientacijų takoskyrą. Vieniems išganymas ir išganytojas šmėkščiojo tik Rytuose, ar jis vadintųsi Michailas, ar nafta <...>. Kitiems Lietuva rodės gavusi vienintelę, gal paskutinę progą – gelbėtis pačiai. <...> Darykim patys, o po to anksčiau ar vėliau parems Vakarai, pripažins Rytai. Ši takoskyra vėlgi ryškino du požiūrius į Nepriklausomybės turinį: pajungtą Rytams ar įsijungiantį į Vakarus“ (V. L., 1992).

Česlovas Juršėnas išryškina konkrečius uždavinius ir įvardija norimą jų pasiekimo datą: „Reikėtų siekti, kad pirmąjį nepriklausomybės atkūrimo dešimtmetį 2000-aisiais metais Lietuva pasitiktų būdama tikraja Europos Sąjungos nare“¹¹ (Č. J., 1995). Tačiau čia pat oratorius išreiškia ir susirūpinimą dėl beatodairiško tikslų siekimo. „Norėtume lėkti į tą Europą kaip plaštakės į šviesą, pavydziai sekame, ar koks kaimynas mėnesiu ar metais anksčiau neįstos į tą ar kitą organizaciją. <...> Iš tikrųjų žengiant į Europą reikia rodyti daugiau orumo, turėti savo poziciją, labiau pasitikėti savais ekspertais, kad neatsitiktų taip, jog buvusiąją priespaudą pakeistume kito pasaulio kosmopolitinėmis, pragmatinėmis nuostatomis, masinės kultūros surogatu. Tokius pavojus mato ne bet kas, o popiežius Jonas Paulius II, įvairių Vakarų šalių intelektualai <...>.“ (Č. J., 1996).

Jau įtvirtinus politinę valstybės nepriklausomybę analogiškai Rytų ir Vakarų geopolitinės orientacijos pasirinkimo variantai naudojami kalbant apie šalies energetinius projektus ir Lietuvos nepriklausomybę nuo didžiojo kaimyno energetinių išteklių. V. Landsbergis savo kalboje pabrėžia, jog „esame ir antrame Nepriklausomybės įtvirtinimo etape –

¹¹Lietuva Europos Sąjungos nare tapo 2004 m. gegužės 1 d.

ar pasieksime energetinės nepriklausomybės Rytų ir Vakarų bendradarbiavimo pagrindu, Lietuvai dalyvaujant, ar liksime Rytų energetinės imperijos dalimi“ (V. L., 1999).

Nepaisant išskiriamų pasirinkimo alternatyvų, abu oratoriai savo kalbose aiškiai nubrėžia Lietuvos geopolitinės orientacijos kryptį – Vakarų: „Pasirinkimas čia, gerbiamieji, kuklus: arba Europos Sąjunga, arba trempiamą šalikelė. Europos Sąjunga ir NATO išlieka mūsų pagrindiniai siekiai“ (Č. J., 1996); „Lietuva nesvyruos kaip neaiški gėlėle pasaulio pagairėje; ji bus arba demokratinuose Vakaruose, arba autoritariniuose Rytuose“ (V. L., 2000).

EGO-HIC-NUNC triados raiška oratorių kalbose

Kalbos filosofijoje¹² ir retorikoje pasakymo *ego-hic-nunc* aktualizavimu pabrėžiamas semantinis šnekos akto kriterijus, kaip aktyvaus gyvenimo atspindžio ir atviro, gyvo kalbėjimo raktas (tokio požiūrio į šią triadą ir laikomasi straipsnyje).

Lotynišką formulę *ego-hic-nunc* (*aš-čia-dabar*) sudaro pagrindinis šaltinis (lot. *origo*), t. y. trys nurodomieji žodžiai, esminiai deiktiniai (gr. *deixis*¹³ – rodymas arba nuorodos) išeities punktai tam tikroje situacijoje, iš kurių kalbamas reikalas tampa aiškus ir ryškus: 1) tikslus asmuo (*ego* – aš, tu, mes, jie ir pan.); 2) konkreti erdvė arba vieta (*hic* – čia, šioje vietoje, šiame mitinge, šioje salėje, susitikime, gali būti tekste, diskurse ir pan.); 3) tikras laikas (*nunc* – dabar, šią valandą, po to, praėity, vakar ir pan.). Pasakymą *ego-hic-nunc* pirmasis kalbos mokslui pritaikė vokiečių psichologas Karlas Bühleris¹⁴.

¹² *Wörterbuch der philosophischen Begriffe*. Meiner, Hamburg, 2005.

¹³ Graikiškas *deixis* (dar *Deiktika*, vienaskaita: *Deiktikon*), terminas kalbotyroje, vartojamas pramaišiu kaip lotyniško *ego-hic-nunc* sinonimas. Išsamiau žr. Ehrhardt, C., Heringer, H.J. *Deixis und Anaphorik. Pragmatik*. Fink, Paderborn, 2011, p. 19–29.

¹⁴ Pirmasis šio autoriaus „Kalbos teorijos“ leidimas išėjo 1934 m. Naudotasi vėlesniu prieinamu leidimu: Bühler, K. *Sprachtheorie: die Darstellungsfunktion der Sprache*. Ullstein, Frankfurt/Berlin/Wien, 1978, p. 102.

Aptariamose kalbose retorine komunikacine priemone *ego-hic-nunc* oratoriai gali daryti projekciją ir į praeitį, bet klausytojams atrodo, kad viskas vyksta čia ir dabar, jų akims ir ausims (lot. *ad oculos et ad aures*), o ne kažkada.

Kurti *ego-hic-nunc* aplinką, dialogizuoti kalbą padeda tiesioginė kalba, menamasis dialogas, retorinės minties figūros: subjekcija (retoriniai klausimai, į kuriuos iš karto atsako pats kalbėtojas), *sermocinatio* (pramanyta kito realaus žmogaus kalba) ir prozopopėja, arba *fictio personae* (personifikuotos būtybės pramanyta kalba). Apie Ciceroną, monologinėse kalbose mėgusį vartoti čia minimas figūras, rašoma: „Monologinis dialogas tarsi vyksta spontaniškai *hic et nunc*.“¹⁵

Šiomis retorinėmis priemonėmis, kurios neabejotinai turi sakytinės¹⁶ kalbos raišką, itin išmaniai naudojasi V. Landsbergis. Oratorius geba susitapatinti su pramanyta būtybe ir prabilti į klausytojus. Pavyzdžiui, personifikuota Kovo 11-oji (prozopopėjos figūra): „Šiandien pati Kovo 11-oji ateina prie mūsų sienos į rytus ir klausia: kur mano valstybė? Ne jau šitas apsileidimas, šita dvasinė degradacija – tai Lietuva?“ (V. L., 1997). „Misterio Gorbačiovo“ arba kitų oponentų (kuriuos oratorius vadina *jie*) kalbos elementų intarpai, įvesti kaip kitų kalbėtojų balsai, sudaro gyvo ir tikroviško pokalbio iliuziją. Mes išgirstame trumpas ekspresyvias replikas esamuoju laiku. Pats oratorius *ego-hic-nunc* priemonių raišką aktualizuoja, čia pat atsakydamas oponentui, ryžtingai jam paprieštaraudamas.

EGO (aš). Aptariamose kalbose abu oratoriai neretai kalba pir-

¹⁵ Žr. Kučinskienė, A. *Cicerono kalbų dialogai*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2005, p. 74.

¹⁶ V. Landsbergio kalbos gerai apmąstytos, parengtos ir užrašytos, bet niekada neskaitomos pažodžiui. Oratorius turi didelę iškalbos patirtį, todėl gali leisti sau laisvai improvizuoti, atsitraukti nuo pasirašyto teksto ir vėl prie jo grįžti. Kad sakytinėje kalboje svarbu ne tik tai, ką girdi, o ir mato klausytojas, rodo šie skaičiai: 7 procentus informacijos teikia kalbos turinys, 38 proc. – balsas, tonas, intonacija, 55 proc. – kūno kalba. Perskaityta žodis į žodį taip, kaip parašyta, kalba nedaro tokio įspūdžio ir neturi tos retorinės įtaigos kaip laisvai pasakyta.

muoju asmeniui (žr. *lentelę* ir priedus), niekada nevengia atsakomybės už subjektyviai išsakytą nuomonę, už duotą pasižadėjimą: „Deja, už pergale sienų kare Lietuvai vėlgi teko užmokėti aštuonių pareigūnų gyvybėmis. Ir Vokietijos, ir Rusijos atstovai Antakalnio kapinėse pasmerkė tokius kruvinus kovos prieš Lietuvą būdus, o **aš tada pasakiau** prie karstų verkiančioms moterims: toliau taip nebus“ (V. L., 1997). Šie *aš* vardu papasakoti prisiminimų intarpai nužymėti asmenine atsakomybe ir asmeniniu patyrimu, todėl tokie paveikūs. Ir iš tiesų tas taupiais žodžiais ištartas pasižadėjimas įvykdytas: toliau taip nebebuvo – sovietinis dalinys OMON buvo išvestas. Po tokių oratoriaus žodžių, kuriuos palydi konkretūs darbai, klausytojai patiki Seimo Pirmininko teigimu, kad jam Kovo 11-oji iš tiesų yra „pasižadėjimas Lietuvai, sau ir palikuonims“ (V. L., 1997) ir kad tai nėra tik žodžiai. Tas pasižadėjimas duotas autoritetingu *aš* vardu ir ištesėtas!¹⁷

Analizuojamos kalbos liudija: *aš* esu čia, šiame realiame Lietuvos valstybės gyvenime, šioje tautos situacijoje, kasdienėje dabarties erdvėje, kalbu „visai Lietuvai matant ir girdint“ (V. L., 1991). Savita frazeologija, autorinės sentencijos, taikli sparnuota frazė lydi dažną V. Landsbergio kalbą, aktualizuoja ir sukilnina tokį pasiryžimą, nusiteikimą veikti asmeniškai. Tiesioginė šnekamoji raiška, įterpti dialogai, nuolat palaikantys pokalbį su klausytojais, teikia V. Landsbergio kalboms šnekiškumo¹⁸ įspūdį, leidžia atsirasti asmeniniam ryšiui su klausytojais, kuria pasitikėjimo ir bendros atsakomybės atmosferą.

Č. Juršėnas kalba oficialesniu, neutralėsiu stiliumi nei V. Landsbergis, bet taip pat vengia beasmenės formos. Svarbiais momentais *aš* pramaišiu su daugiskaitiniu *mes* oratorius vartoja gana gausiai (žr. *len-*

¹⁷Įsipareigojimus, duotus Kovo 11-ajai, V. Landsbergis prisiemęs be senaties: nepriklausomai nuo to, ar kalbos pasakytos einant Seimo Pirmininko pareigas, ar vėliau, ar dabar dirbant Europos Parlamente. Iki pat šių dienų oratorius dalyvauja Kovo 11-osios ir kituose valstybinių švenčių renginiuose ir dažnai yra pagrindinis kalbėtojas, keliantis tokius pačius aukštus tikslus, kaip ir anksčiau.

¹⁸Čia turimas galvoje šnekiškumas kaip knygiškumo opozicija.

telę, kurioje matyti, kad 1994 m. kalboje įvardis *aš* pavartotas 39 kartus, o *mes* – net 120 kartų), taip pat drąsiai ir tvirtai išsako asmeninį požiūrį savitais vertinimo žodžiais, dažniausiai asmeninį įvardį sutvirtindamas modaliniais įterpiniais ar juos lydinčiais komentarais: *aš esu įsitikinęs, aš taip pat drįstu tvirtinti, aš manau, mano manymu, aš manyčiau, kaip minėjau, prašau juos priimti kaip ir mano žodžius, aš čia turiu, gerbiameji, galvoje, aš avansu dėkoju, žinoma*. Kai V. Landsbergis netiesiogiai užsimena, kad kartais perdėtai ir nepelnytai didinami „savarankiškos komunistų partijos“ nuopelnai Kovo 11-ajai, A. Juršėnas į tokias jau įprastas dešiniųjų vado replikas kitoje kalboje atsako aiškiai suformuluota, tvirta savo nuomone: „**Mano manymu**, demokratija baigiasi tada, kai viena partija ar politinė jėga pasiskelbia neklystanti, tik ji viena esanti pašaukta tvarkyti valstybės ir žmonių reikalus“ (Č. J., 1995). Tiesiai sakant, žodžiais *viena partija* ar *politinė jėga* oratorius taip pat replikuoja, kad esą tik vieni dešinieji mano esantys įsipareigoję Kovo 11-ajai ir įpareigoti Kovo 11-osios. Taikiai kviesdamas nesiskirstyti į stovyklas, siekdamas santarvės, toje pačioje kalboje Č. Juršėnas paliečia, jo žodžiais tariant, skaudų klausimą ir gana nuoširdžiai *aš* vardu prisipažįsta: „Daugiau kaip 20 metų *aš* buvau Lietuvos komunistų partijos narys. **Jaučiu moralinę atsakomybę** už tuos, kurie partijos vardu darė nusikaltimus tautai ir Lietuvos valstybei. Todėl **šiandien noriu atsiprašyti** visų tų Lietuvos žmonių, kurie tais sunkiais laikais buvo persekiojami, tremiami, nuskurdinti... Tik atsiprašę mes užbaigsime atgailą ir galėsime siekti tikros santarvės“ (ten pat).

Pereidami iš pirmojo asmens formos *aš* (*manęs, man, mane, mani, manyje*) į daugiskaitinį *mes* (*mūsų, mums, mus, mumis, mumyse*), kuris taip pat yra paveikus, oratoriai kalbasi ir su Seimo salėje sėdinčiais kolegomis, ir su bendruomene, su kuria tapatinasi, jiems rūpi, kas dedasi čia ir dabar, visada žino šiandienos problemas.

Lentelė. Įvardžių *aš* ir *mes* vartojimo dažnumas Lietuvos Respublikos Seimo vadovų Kovo 11-osios kalbose

Metai	Oratorius	Aš (<i>manęs, man, mane, manimi, manyje</i>)	Mes (<i>mūsų, mums, mus, mumis, mumyse</i>)
1991	Vytautas	0	39
1992	Landsbergis	2	35
1994	Česlovas Juršėnas	39	120
1995		5	61
1996		4	53
1997	Vytautas Landsbergis	1	18
1998		1	7
1999		0	17
2000		5	14

HIC (čia) oratorių kalbose – tai samprotavimai apie mūsų tapatybę, apie vietą čia, Lietuvoje, apie amžinuosius mūsų namus čia. Kalbėdamas apie tai, kad teisėtą tautos valią mums skirta reikšti čia, „prie Baltijos jūros, Nemuno ir Neries“ (Č. J., 1996), savajame krašte, Č. Juršėnas kviečia visus tautiečius mylėti ją tokią, kokia ji yra, būti ir šeimininko teisėmis tvarkytis čia, savo namuose. „Būtent Tėvynėje likusi tautos dalis išlaikė, išsaugojo lietuvišką žemę, miškus ir vandenį, būtent jiniai atliko, kaip jau minėjau, tą pilką kasdienį darbą“ (ten pat).

Čia temą filosofiskai rutulioja V. Landsbergis, kalbėdamas apie tokią gerą savijautą, kai gali ištarti: „Aš čia esu savo vietoje!“; „Čia mūsų žemė, ir eiti sau neturim kur“ (V. L., 1999). Ne vieną kartą oratorius grįžta prie šio vietos dvasios pažymėto *čia*, prie tautos išlikimo temos. „Aš esu sau žmogus savo gimtojoje žemėje“. Čia, „ant savo žemės – vis

jau kitaip. Tas pat ir žmogui, ir tautai“ (V. L., 1999)¹⁹. Tautinės tapatybės tema gyvybinga oratorių kalbose. Nors jie kalba Seimo salėje sėdinčiam adresatui, bet juo neapsiriboja, mintimis aprėpdami visus Lietuvos žmones, kad paskatintų juos pamąstyti apie *res publicam* – bendrą tautos reikalą ir interesą, nes tik jį jausdamas žmogus tampa tautos dalimi. „Individų tautinę tapatybę ženklina laisvas savęs priskyrimas tautai, jos likimo, pranašumų ir trūkumų priėmimas. Tautos tapatybė ir individo tautinė tapatybė nėra visai tapatūs dalykai.“²⁰

NUNC (dabar). Č. Juršėno kalbose žodis *dabar* vartojamas, bet šiam žodžiui nesuteikiama stilistinės konotacijos, jis neturi to semantinio krūvio, nėra tokio lygmens kaip V. Landsbergio kalbose. Tai nereiškia, kad Č. Juršėnui nerūpi dabarties padėtis, jos laimėjimai ir rūpesčiai, esamos problemos. Esamasis laikas jo kalbose paprastai nusakomas žodžiu *šiandien*, reiškiančiu ne tik *šią dieną*, bet dažniau – *šiais laikais, šiais metais, esant dabartinei situacijai*, tačiau ir neišeinama už žodyne pateiktų ir paaiškintų šio žodžio reikšmių: „Aš esu įsitikinęs, kad šiandien mes geriau nei prieš ketverius metus suvokiame savo galimybes, geriau suvokiame save kaip valstybės piliečiai. <...> Lietuva pagaliau turi nuolatinę, be to, tautos referendumu patvirtintą Konstituciją. <...> Turim tautos išrinktą Prezidentą, turim aktyviai veikiantį Konstitucinį Teismą“ (Č. J., 1994). „Šiandien <...> jaučiu moralinę atsakomybę“; „Tai padaryti dar kartą kviečiu šiandien“; „Šiandien, 1995 metų Kovo 11-ąją, tai realybė“ (Č. J., 1995). Kartais oratorius vietoj *šiandien* pavartoja

¹⁹Kalbėtojas beveik visose (ne tik šiame straipsnyje analizuojamose) kalbose aktualizuoja šią sąvoką, paryškina, pabrėžia, ir klausytojas pirmą kartą išgirsta akcentą, krintantį žodžiui *čia*: „Be to, yra sąvoka „čia“ <...> **Čia** močiuotė užlingavo“, ir tas „čia“ eina per visą literatūrą. „**Čia** mūsų tėvynė ir buvo, ir bus“ (Landsbergis, V. *PASIKALBĖKIM. Apie Lietuvą, Europą ir gyvenimą*. Vilnius: Dominicus Litanus, 2011, p. 40). Palyginkime: „Daugybė bruožų ir turtų kartu su kalbos dvasia ateina iš dirvos, kuri yra tik **čia**, tik po šiuo dangum“ (*ten pat*, p. 95).

²⁰Daujotytė-Pakerienė, V. Tapatybės, ne (ta) patatybės, be (ta) patybės trajektorijos. *Tautiškas ir pilietiškas. Atskirtis ar dermė?* Mokslinės monografijos. Vilnius: VPU, p. 59.

ir sinoniminį žodį *dabar*. Tačiau „dabar, ne tarybinės priespaudos metais, valstybinė kalba darkoma kaip niekad <...> Argi negali kelti susirūpinimo ir tai, kad būtent dabar kaip niekad išplito girtavimas? Arba, tarkim, nedarbo, ypač paslėpto nedarbo, problema...“ (Č. J., 1994).

V. Landsbergio mėgstamas drąsus ir ryžtingas į poetines aukštumas pakylėtas *dabar* turi daug daugiau prasmų, išryškėjančių iš konteksto. Šio oratoriaus *dabar* reiškia laisvės kainą, ryžtą, apsisprendimą, įsipareigojimą ir atsakomybę kartu. Kviesdamas pilietinę visuomenę dirbti, veikti, daryti, jau pirmajame Kovo 11-osios minėjime, prisiminęs Sąjūdžio pavasarį, oratorius padeklamavo Uchtos kalinio poeto Gintauto Iešmanto eiles, kurios (tai galima aiškiai jausti) palietė pačią oratoriaus esybę, atitiko jo titnaginį charakterį, tiksliai atliepė ryžtingas to meto nuotaikas:

„Ko vertas gyvenimas, laisvės neturint?/ Dabar arba niekad! Mūsų ginklas tiesa./ Liepsnotom krūtinėm sustokim į būrį./ Kova žygio takas, o meilė šviesa.

Ir seną, ir silpną palaimins jaunystė,/ Ir vėtroj vien protas, vien siekis patars./ Ant vėliavų, šlamancių drąsą ir ryžtą/ Težėri: Dabar arba niekad! Dabar!“

Taip jautėme, tuo keliu ėjome, taip nutarėme ir padarėme. Čia ir dabar“ (V. L., 1991).

Kalbėtojas kviečia *keltis ir eiti dabar. Telktis ir dirbti dabar*.

Pirmųjų metinių kalboje jau girdėti, koks buvęs tvirtas apsisprendimas: ne nurimti, ne lūkuriuoti, ne trypčioti vietoje, ne pusininkauti (tai, reikia manyti, replika opozicijai), o veikti dabar, nelaukiant nė vienos dienos. 1992 metų Kovo 11-osios kalboje V. Landsbergis vėl meta repliką kairiesiems, prisimindamas, kaip „kiti siekė eiti po žingsnelį, išsikovodami ar išsiprašydami po gabalėlį. Nesipykti su stipresniu, žinoti savo, taigi mažojo, vietą prie didžiųjų istorijos ponų stalo“ (V. L., 1992). Tai ne ta pozicija! V. Landsbergis grįžta prie kupino ryžto *dabar*, kurį kelia kartu su išsiilgta Trispalve. „Neprikla-

somybė visa ir dabar. <...> Ginti Lietuvos suverenitetą visur ir visada. <...> Esame tas parlamentas, kuris prieš dvejus metus tarė *urbi et orbi*: nepriklausomybė visa ir dabar“ (ten pat).

Antrosios kadencijos kalboje, minėdamas Sąjūdžio išlaisvinimo darbus, oratorius, užsiminęs apie rinkėjų įpareigojimus deputatams ir jų tikėjimą, kad žodis bus ištesėtas, šiuos įpareigojimus sujungia su savo asmeniniu tada ištartu įsipareigojimu *dabar*: „Nepriklausomybė dabar!“ (V. L., 1997). Ir nors tai ištarta per septintąsias Nepriklausomybės metines, jausmas toks, kad įsipareigojimas priimtas dabar. Ir kitais metais oratorius pabrėžia, kad jokia dozuota „demokratija“ Lietuvai netiko – „tik Nepriklausomybės paskelbimas!“ (V. L., 1998).

Oratorius neretai pasinaudoja ir kita tiesioginės kalbos esamojo laiko forma – svetimu balsu kažkieno kito praeityje ištartais žodžiais ar frazėmis, ištisais sakiniais, kurie jo įsipareigojimus dar labiau sutvirtina dabar, šią minutę, šią valandą, o šneką daro daugiabalės, gyvą, nenuobodžią. Prancūzai tai vadina kalbos *teatralizavimu* (pranc. *théâtralisation*), kai monologinėje kalboje *čia* ir *dabar* prabyla ir veikia įvairūs kiti asmenys, perteikiami kartais ir specialiai sumanyti arba realiai pasakyti žodžiai. „<...> tiesioginę kalbą dar galime apibūdinti kaip kito kalbos *teatralizavimą* <...>, kuriam reikalinga dabarties erdvė ir laikas bei *ego-hic-nunc* aktualizavimas.“²¹ Įvairiais linksniais vartojami asmeniniai įvardžiai *aš* arba *mes*, vienijantys su auditorija, kviečiantys dalyvauti, kuria pokalbio iliuziją, ragina mąstyti, diskutuoti, samprotauti, kartu vykdyti įsipareigojimus Kovo 11-ajai. Dar didesnę poveikį daro atpasakota ar netgi menamoji tiesioginė kalba. Šios pavyzdžių itin daug V. Landsbergio kalbose. Štai ištrauka iš pirmųjų metinių kalbos, kurioje oratorius kalba apie praeityje vykusias derybas su „misteriu Gorbačiovu“. Derybos vykusios vangiai, „kaip katės ir pelės žaidimas“. Tai rodo ir gana ilgas menama-

²¹ Žr. Leonavičienė, A. *Lietuvių ir prancūzų politinės spaudos tekstų heterogeniškumas*. Daktaro disertacija. Kaunas, 2005, p. 46.

sis dialogas monologinėje kalboje, sukuriantis tikroviškumo, objektyvumo įspūdį:

„**Jie:** ko čia spiriatės, vis tiek esate sovietų respublika, laikykitės šalių įstatymų, ir viskas tvarkoj.

Mes: nesame sovietų respublika, jūs mus tik užkariavę buvote, dabar turim savo įstatymus ir pagal juos gyvenam.

Jie: konstitucija liepia kitaip, todėl einam pagal konstituciją, o jūs atsisakot, elgiatės kaip nenaudėliai.

Mes: kad Stalinas įrašė užgrobtą Lietuvą į jūsų konstituciją, tai neturėjo ir neturi jokios teisinės vertės. Išbrauktumėt vieną eilutę ir neliktų problemos. Be to, mes panaikinom net neteisėtą jos veikimą Lietuvoje, tad ne jau vėl norite mums pristesti teisinę okupaciją?

Jie: vadinat mus okupantais, tai mes ir elgsimės kaip okupantai. Nieko neduosim, nieko negausit, keliais atšliaušit prašytis atgal į biudžetą, į centrinį planavimą. Kodėl skriaudžiat armiją ir kitas mažumas?“ (V. L., 1991)

Išgirstame svetimą balsą, kito žmogaus žodžius, pasakytus esamuoju laiku, ištartus, regis, čia pat, šalia mūsų. Be to, kito, svetimo asmens, tarsi grėsmingo patvaldžio replikos paryškina ne mažiau griežtą Seimo Pirmininko poziciją: „Kad ir kiek jie priskaldytų teisę mindžiojančių „ukazų“, jokių būdu neiti į kompromisus, jokioms sąlygoms neišsigąsti grasinimų, nepaklusti, nepasiduoti pinklėms, nesileisti, kad mus vėl suvartytų į sovietų narvą, nevilkinti, atsisakyti svetimos valstybės vadovo nurodymų, eiti savo keliu, laikytis savo įsipareigojimų“ (ten pat).

Kartais V. Landsbergis tokia individualia ir klausytojų dėmesį patraukiančia perpasakojimo (apie save patį) maniera iš tiesioginės kalbos pereina į menamąją tiesioginę kalbą. Būdinga šio oratoriaus kalbų ypatybė ta, kad jose dažnai pasitaiko pašapių tekstų – atgarsių, pasiekusių jo ausis, apie save patį, kaip esą neišmanantį valstybės valdymo reikaluose *muzikantą*, nelankstų žmogų (tada oratorius apie save ironiškai kalba trečiuoju asmeniu): „Dar kalė ir kalė vėnis, kur tiktai galėjo. Žiūrėkite, jie,

tai yra Lietuva, Sąjūdis, parlamentas, Landsbergis, neina su Gorbačiovu į jokią kompromisą. Tikriausiai nori tyčia pakenkti perestrojkai, kurios taip laukė pasaulis. Kas gi jam beliksią, Gorbačioviui, jei ne tvarką daryti kad ir prievarta, bet nelankstieji būsią patys kalti“ (V. L., 1992).

Skandūs Kovo 11-osios prisiminimai, tarsi viskas vyktų dabar, atgyja dėl tiesioginės kalbos intarpų: „Esame Kovo 11-osios žmonės, tartum ir vėl atsidūrę ano meto blokadoje, spaudžiami reikalavimo trauktis į laiką prieš Kovo 11-ąją. Ar dar atsimenam M. Gorbačiovo ultimatumus: **marš atgal į kovo 10-ąją, ir tada derėsime, kokiomis sąlygomis liekat atnaujintoj Sovietų Sąjungoj!** Tada atsakėm – niekada. O šiandien, mieli suvargę ir tarybinių agitatorių viliojami žmonės? Ar tikrai nelaisvė buvo geriau? Ar nesilankėt kaimynystėj Rytuose ir Vakaruose, kur jokių reformų nebuvo? Kaip ten atrodo? O svarbiausia, ar apginsim širdyse, ar išsausosim Kovo 11-osios dvasią?“ (V. L., 2000). Toks esminis, nors ir retorinis, oratoriaus klausimas, nes įsipareigojimas Kovo 11-ajai ir atsakomybė už ją neturi senaties.

Viktimizacijos raiška Seimo vadovų Kovo 11-osios kalbose

Penkiasdešimt sovietinės okupacijos metų ir kitos skaudžios lietuvų tautos patirtys sudarė palankias sąlygas viktimizacijai²², tai yra procesui, kurio metu kuriami ir žmonių sąmonėje formuojami aukos vaizdiniai.

Grėsmingo agresoriaus įvaizdis ir jo padarytų skriaudų įvardijimas gali padėti laimėti esamų ar potencialių jo aukų paramą, todėl politikai savo kalbose konstruoja viktimizacijos naratyvus, kurie jiems leidžia patvirtinti savo įsitikinimus ir įsipareigojimus, padeda mobilizuoti klausytojus.

²² Viktimizacijos terminas kilęs iš lotyniško žodžio *victima* – aukojamasis gyvulys arba auka.

Šalies ir jos piliečių viktimizacija, tai yra vaizdavimas aukomis, dažnai yra naudojama konstruojant politinius ir istorinius naratyvus, nes žmonių patirtos istorinės traumos giliai įsišaknijusios nacionalinėje sąmonėje. Viktimizacijos pasakojimai formuoja kolektyvinę atmintį, kuri tiesiogiai prisideda prie šių dienų viktimizacijos jausmo sustiprinimo per bendrą istoriją, simbolius ar legendinius veikėjus.

Pagrindinės viktimizacijos savybės apibrėžiamos taip: 1) smurtinės agresijos ir praradimų istorija; 2) tikėjimas, jog iš priešų patirtas smurtas ir agresija negali būti niekaip pateisinami; 3) baimė, kad agresija gali bet kuriuo metu vėl pasikartoti; 4) suvokimas, jog pasaulis yra abejingas nukentėjusios grupės padėčiai²³.

Oratorių kalbose viktimizacija ne tik tiesiogiai išreiškiama žodžiais *auka, nukentėjusysis* ir pan., bet ir žodžiais, apibūdinančiais pačią viktimizacijos sampratą, tokiais kaip: *priešiškumas, bauginimas, baimė, grėsmė, priespauda, rizika, pavojus, begaliniai sunkumai, imperialistinės agresijos patyrimas, neištrinamos žaizdos, kankinimai* ir pan.

Seimo pirmininkų kalbose viktimizacija pirmiausia pasireiškia per lietuvių tautos patirtų skriaudų įvardijimą: „Vasario 16-osios Lietuva kovojo su bolševikais, želigovskininkais ir bermontininkais. Mūšiuose neteko apie 4 500 karių. <...> Kovo 11-osios Lietuva išitsinių frontų ir kariuomenės neturėjo, ją gynė ir apgynė beginkliai žmonės. Netekta per 20 gyvybių“ (Č. J., 1995); „Masinis okupuotos šalies gyventojų išvežimas į kitą valstybę vergų darbui ir mirčiai šalčio kameroje – tai dar ligi šiol neįvardintas ypač sunkus nusikaltimas žmonijai, primenantis nebent Čingischano laikus“ (V. L., 1998).

²³ Pagal J. V. Montville (1989), S. Rosenberg (2003) ir M. Cheng (2006). Montville, J.V. Psychoanalytic Enlightenment and the Greening of Diplomacy. *Journal of the American Psychoanalytic Association*. 1989, vol. 37, p. 297–318. Rosenberg, S. Victimhood. Prieiga per internetą: <<http://www.beyondintractability.org/bi-essay/victimhood>>. Cheng, M. Constructing a New Political Spectacle: Tactics of Chen Shui-bian's 2000 and 2004 Inaugural Speeches. *Discourse & Society*. 2006, vol. 17, p. 583–608.

Minint pirmąsias Nepriklausomybės atkūrimo metines V. Landsbergio pasakytoje kalboje jaučiamas nusivylimas Vakarų valstybių abejingumu ir neskubėjimu pripažinti istorinį teisingumą atkūrusios valstybės. „Jeigu pasaulis leidžia, kad mus pripažintų žudydami, o Tarybų Sąjunga kitaip nemoka, tai gaunam nors tokį pripažinimą“ (V. L., 1991). Čia pat aiškiai ir be užuolankų įvardijami valstybei tekę išbandymai, tokie kaip „sovietų neapykantos ir įtūžio smūgiai Lietuvai. <...> Jėgos demonstravimas ir prievartos naudojimas. Tankai ir šarvuočiai Lietuvos keliuose ir miestų gatvėse dieną ir naktį, ypač naktį šalia parlamento, malūnsparniai virš miestų, desantininkai prieš jaunuolius, pasitraukusius iš sovietinės kariuomenės, desantinė ir užsieninė „vidaus“ kariuomenė, įsilaužianti ir grobianti pastatus, daiktus, žmones pagal kažkieno nurodymus. Smurtas galų gale be didelės prasmės“ (ten pat).

Viktimizacijos jausmą oratoriaus kalboje stiprina ne tik detalus fizinio smurto įvardijimas, bet ir kitų griūvančios imperijos naudotų agresyvių priemonių, tokių kaip ekonominė blokada ir informacinė propaganda, išskyrimas. Tačiau jau po metų tas pats oratorius Nepriklausomybės atkūrimo dieną įvardija kaip kertinį lūžio tašką, nulėmusį, kad „**Kovo 11-oji yra ir liks mažos, ryžtingos tautos iššūkis blogio imperijai**, Sovietų Sąjungai, ir tos imperijos užmačių ir galios patikrinimas“ (V. L., 1992).

Seimo vadovų kalbose pastebimas ir kitas svarbus viktimizacijos bruožas – agresijos pasikartojimo baimė. „Užduotis išsivaduoti tebėra nebaigta. <...> neapleidžia suvokimas, kad vis dar tik pradžia. Beje, tą mums ir primena pasikartojančios perspėjimų salvės, gerai girdimos grėsmės. <...> mat, ne visi nori, kad būtume saugūs“ (V. L., 1997). Netrukus tiesiogiai įvardijamas ir kylančios grėsmės šaltinis: „Vienos šalies Prezidentas neseniai kalbėjo su Rusijos vadovu ir išgirdo posakį: „aš būsiu anti-Gorbačiovas“. Atseit anas leido išsiskirstyti, o aš surink-

siu atgal. Tas pat požiūris reiškėsi prieš 80, prieš 60 metų po tuometinės bolševikų revoliucijos. Paskutinės „atgal susirinktos žemės“ buvo Lietuva, Latvija ir Estija“ (V. L., 2000).

Tiek V. Landsbergis, tiek Č. Juršėnas Kovo 11-osios minėjimo kalbose išreiškia padėką ir pagarbą Lietuvos vaikams, pasiaukojusiems kovoje dėl valstybės nepriklausomybės: „Prisiminkime visus žinomus ir nežinomus Lietuvos sūnus ir dukras, kurie artino Kovo 11-ąją ir ją paskelbė, kurie kūrė dvasinį ir materialųjį pamatą nepriklausomybei, svetimųjų nutrauktam Lietuvos žygiui į ateitį atkurti“ (Č. J., 1996); „Amžiną šlovę ir tautos atminimą nusipelnė mūsų nepriklausomybės aukos, Lietuvos sūnūs ir dukra, žuvę ginant laisvą televizijos žodį, Medininkų pasieny, kituose Tėvynės sargybos postuose“ (Č. J., 1995); „Dešimtys tūkstančių lietuvių pabalsavo gyvybėmis vis dėlto kitaip, negu okupantas norėjo. Jų kraujas giliai įsigėręs toje žemėje, virš kurios Atgimimas ir Sąjūdis, pasirėmę pogrindžio ir Bažnyčios dvasiniu pasipriešinimu, Helsinkio ir kitais judėjimais, vėl nutiesė kelią į laisvę, Kovo 11-osios kelią“ (V. L., 2000).

Išvados

Abiejų Seimo pirmininkų – V. Landsbergio ir Č. Juršėno – Kovo 11-osios kalbos proginės, tačiau nėra tipiškos šventinės, turiniu ir apimtimi jos yra ir kasmetinė valstybės tikslų siekimo bei įsipareigojimų vykdymo apžvalga, ir iškilmingi metiniai pranešimai.

Kalbinė raiška visu ūgiu parodo oratorių asmenybes, atskleidžia jų santykį su tauta ir valstybe, požiūrį į prisiimtą atsakomybę ir įsipareigojimus.

Pastebėtas akivaizdus retorinis skirtumas tarp V. Landsbergio ir Č. Juršėno kalbų. Nors abu kalba Kovo 11-osios akivaizdoje, taigi nestokoja šventiškumo, pirmojo oratoriaus kalbos – grynai sakytinės,

individualios ir įtaigios, kupinos retorinių raiškos priemonių, atliekančios paveikiosios komunikacijos funkcijas, antrojo – ir dėl dvigubos apimties, ir dėl palyginti neutralesnės ir santūresnės rašytinio stiliaus raiškos – įsimena labiau kaip perskaityti metiniai pranešimai, tiesa, ir juose netrūksta raiškesnio žodžio ar pasakymo.

Lyginant abiejų Seimo vadovų kalbas galima teigti, kad V. Landsbergiui būdinga atviresnė, asmeniškesnė ir vaizdingesnė šnekamąja kalba perteikta atsakomybės ir įsipareigojimų raiška *ego-hic-nunc* triada. Klausantis tokios kalbos atrodo, kad auditorija viską, apie ką pasakoja oratorius, mato savo akimis, girdi savo ausimis, veiksmas vyksta čia ir dabar, o ne praeityje.

Įsipareigojimas negali skleistis kitaip kaip tik patiems Seimo vadovams rodant pavyzdį kitiems Seimo nariams: būti atviriems ir teisingiems, sąžiningiems ir atsakingiems, visada būti su tauta čia ir dabar, ir visada.

Iš analizuojamų kalbų aiškiai matyti dešiniųjų ir kairiųjų reprezentantų pozicijos, tikslai ir siekiai. Nepaisant tam tikrų alternatyvų ir pozžiūrių skirtumų, abu oratoriai skleidžia bendras idėjas, abu pripažįsta narystės Europos Sąjungoje svarbą, aiškiai brėžia tą pačią strateginę Lietuvos geopolitinės orientacijos kryptį – Vakarus.

Kovo 11-osios akivaizdoje Seimo nariams ir visai Lietuvai primindami sudėtas aukas, išgyventus sunkumus ir patirtas skriaudas, kalbėtojai per viktimizacijos klausimus siekia iškelti aikštėn atsakomybės tautai ir nuolatinio budrumo reikalą, bendram tikslui suvienyti klausytojų auditoriją.

Šaltiniai

1991 m. kovo 11 d. Atkuriamojo Seimo Pirmininko Vytauto Landsbergio kalba (straipsnyje žymima V. L., 1991). Iškilmingas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo posėdis, skirtas Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo dienai paminėti. Stenograma (publikavimas: *Stenogramos*. 1994-02-25, Nr. 28). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=251430&p_query=&p_tr2=>>.

1992 m. kovo 11 d. Atkuriamojo Seimo Pirmininko Vytauto Landsbergio kalba (straipsnyje žymima V. L., 1992). Iškilmingas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo posėdis, skirtas Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo dienai paminėti. Stenograma (publikavimas: *Stenogramos*. 1995-07-18, Nr. 52). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=251356&p_query=&p_tr2=>>.

1994 m. kovo 11 d. Seimo Pirmininko Česlovo Juršėno kalba (straipsnyje žymima Č. J., 1994). Iškilmingas Lietuvos Respublikos Seimo posėdis, skirtas Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo dienai paminėti. Stenograma (publikavimas: *Stenogramos*. 1994-01-01, Nr. 118). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=238867&p_query=&p_tr2=>>.

1995 m. kovo 11 d. Seimo Pirmininko Česlovo Juršėno kalba (straipsnyje žymima Č. J., 1995). Iškilmingas Lietuvos Respublikos Seimo posėdis, skirtas Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo dienai paminėti. Stenograma (publikavimas: *Stenogramos*. 1995-01-01, Nr. 210). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=239922&p_query=&p_tr2=>>.

1996 m. kovo 11 d. Seimo Pirmininko Česlovo Juršėno kalba (straipsnyje žymima Č. J., 1996). Iškilmingas Lietuvos Respublikos Seimo posėdis, skirtas Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo dienai paminėti. Stenogra-

ma (publikavimas: *Stenogramos*. 1996-01-01, Nr. 293). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=240263&p_query=&p_tr2=>.

1997 m. kovo 11 d. Seimo Pirmininko Vytauto Landsbergio kalba (straipsnyje žymima V. L., 1997). Iškilmingas Lietuvos Respublikos Seimo posėdis, skirtas Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo dienai paminėti. Stenograma (publikavimas: *Stenogramos*. 1997-03-21, Nr. 24). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=48965&p_query=&p_tr2=>.

1998 m. kovo 11 d. Seimo Pirmininko Vytauto Landsbergio kalba (straipsnyje žymima V. L., 1998). Iškilmingas Lietuvos Respublikos Seimo posėdis, skirtas Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo dienai paminėti. Stenograma (publikavimas: *Stenogramos*. 1998-03-16, Nr. 89). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=52442&p_query=&p_tr2=>.

1999 m. kovo 11 d. Seimo Pirmininko Vytauto Landsbergio kalba (straipsnyje žymima V. L., 1999). Iškilmingas Lietuvos Respublikos Seimo posėdis, skirtas Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo dienai paminėti. Stenograma (publikavimas: *Stenogramos*. 1999-03-18, Nr. 160). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=76011&p_query=&p_tr2=>.

2000 m. kovo 11 d. Seimo Pirmininko Vytauto Landsbergio kalba (straipsnyje žymima V. L., 2000). Iškilmingas Lietuvos Respublikos Seimo posėdis, skirtas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dešimtmečiui paminėti. Stenograma (publikavimas: *Stenogramos*. 2000-03-16, Nr. 234). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=96904&p_query=&p_tr2=>.

THE EXPRESSION OF RESPONSIBILITIES AND OBLIGATIONS OF THE CHAIRMEN OF THE SEIMAS IN MARCH 11 SPEECHES

REGINA KOŽENIAUSKIENĖ, ANDRIUS ŠUMINAS

Summary

Keywords: Seimas of The Republic of Lithuania; March 11 speeches; victimization; geopolitical orientation; responsibility; obligations.

The article examines commemorative speeches given at March 11 celebrations in the Seimas of the Republic of Lithuania by the Seimas chairmen of the first decade of independence Vytautas Landsbergis and Česlovas Juršėnas.

March 11 is a special celebration of Lithuania, however orators move behind festive rhetoric, they talk about the past and present, today's political realities of the country, refer to the most important achievements and sores of the year, discuss domestic and foreign policy, promote specific actions of the members of the Seimas.

From the linguistic expression of fa-

mous personalities analyzed, their positions, goals, objectives and understanding of assumed obligations and responsibilities are evident. The main goal of the political speeches is to persuade the addressee with rational arguments of what is spoken. Despite the differences of the rhetorical expression, one or two right-wing leader's remarks to the left-wing, and left-wing's remarks to the right-wing, both orators in their speeches form and emanate ideals and values close to universal audience, raise questions of victimization, draws the same direction of geopolitical orientation of Lithuania.

Įteikta 2012 m. balandžio 4 d.